

Світлана Анатоліївна ВЛАСЮК,
кандидат економічних наук,
доцент кафедри фінансів і кредиту
Уманського національного університету садівництва,
sveta-udau2008@mail.ru,

Наталія Вікторівна БОНДАРЕНКО,
кандидат економічних наук,
доцент кафедри фінансів і кредиту
Уманського національного університету садівництва,
nv_bondarenko@ukr.net

УДК 336.77.067.21

СУЧАСНИЙ СТАН ТА ОСНОВНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ СПОЖИВЧОГО КРЕДИТУВАННЯ В УКРАЇНІ

Розглянуто стан та проблеми функціонування ринку споживчого кредитування, проаналізовано обсяги наданих кредитів, обґрунтовано чинники, що гальмують цей процес. Запропоновано теоретичні та практичні підходи щодо збільшення обсягів споживчого кредитування в Україні. При дослідженні встановлено, що за аналізований період уряд України здійснив низку заходів щодо стабілізації економіки і фінансів і зменшення політичної та соціальної напруженості. На основі світового досвіду встановлено, що функції посередника з обміну інформацією про платоспроможність бере на себе кредитне бюро. Доведено, що на кредитному ринку вже з'явилися програми кредитування з грейс-періодом і кредитними канікулами. Запропоновано для збільшення обсягів споживчого кредитування в Україні продовжувати роботу з мінімізації кредитного ризику, забезпечити надійність банківської і фінансової системи, створити дієву систему захисту прав споживачів фінансових послуг через врегулювання питань повноважень державних органів.

Ключові слова: кредит, споживчий кредит, ризики, кредитний рейтинг, кеш-кредит.

Нині для виходу України з фінансової кризи та подальшого розвитку економіки важливе місце припадає на пошук напрямів удосконалення банківської кредитної системи та дійове управління її ризиками, здійснення фінансовими установами зваженої кредитної політики, формування нових банківських програм тощо. На сьогодні в Україні більша частина населення не здатна придбавати споживчі товари за рахунок власних ресурсів, а комерційні банки України знаходяться в умовах суперництва як з боку закордонних, так і з боку банків на внутрішньому ринку, тому нагальним питанням постає розробка принципів збільшення і вдосконалення складових споживчого кредитування.

Стану та перспективам розвитку споживчого кредитування приділяється велика увага в працях провідних науковців. Цю проблему досліджували В. Базилевич, Н. Бондаренко, В. Василенко, С. Власюк, Д. Гриньков, О. Кириченко, С. Колотуха, В. Міщенко, А. Мороз, С. Науменкова, О. Непочатенко, С. Щеглова та ін. Враховуючи важливість і практичну цінність праць, варто зазначити, що питання удосконалення кредитування на споживчі потреби вимагають подальших розвідок. Це визначає актуальність і сутність теми дослідження.

Основою дослідження є системний метод пізнання закономірностей банківського кредитування населення та продуктів споживчого кредитування, а також низка загальнонаукових і специфічних методів, які в сукупності дають змогу детально дослідити шляхи удосконалення кредитної системи. У статті досліджено особливості сучасного стану споживчого кредитування та виокремлення основних проблем щодо його подальшого розвитку в Україні.

Розглядаючи споживче кредитування загалом, можна сказати, що, не дивлячись на досить високі витрати на ведення цього напрямку кредитування, вони заслуговують уваги, так як є стабільним джерелом доходів банку. Ринок споживчого кредитування орієнтований на задоволення споживчих потреб населення, є невід'ємною складовою кредитного ринку. Відповідно до Закону України "Про захист прав споживачів" споживчим кредитом є кошти, що надаються банком або іншою фінансовою установою кінцевому споживачу на придбання товарів тривалого використання [1].

Найбільшого розвитку споживче кредитування за кордоном набуло у 20-ті роки ХХ ст. у США, Канаді, Великобританії та Австралії, а з 50-х років — у європейських країнах, згодом під впливом посилення розриву між зростаючими перспективами виробництва й незначними межами платоспроможного попиту населення у Японії. Нині найбільший рівень обсягів споживчого кредитування зафіксовано у країнах Азії, на другому місці — країни Європи, на третьому — Латинської Америки. Зазначимо, що у розвинених країнах споживче кредитування приносить банкам левову частку доходів, адже майже всі великі покупки відбуваються в кредит [2].

У період фінансової кризи в Україні, яка припадала на 2008–2009 рр., стан кредитування населення значно погіршився і на сьогодні не досягнув того рівня, який був до початку кризи. Загальний діапазон банківського кредитування значно зменшився — на 45,1 млрд. грн., а кредитування населення на споживчі потреби скоротилось загалом на 46,4 млрд. грн. У результаті зменшення банківського кредитування відбулося зниження в загальному його обсязі частини споживчого кредитування — на 4,1 п.п. в 2009 році [3]. У 2010–2012 рр. був активний розвиток напрямку споживчого кредитування без заставного майна. Банки активно розширювали такі кредити, оскільки вони є високоефективними і короткотерміновими [4]. Після кризи в 2011 році Верховною Радою України заборонено видачу та отримання кредитів для населення в іноземній валюті на території України. Фінансова криза в Україні продемонструвала те, що кредити, надані в іноземній валюті є ризикованими для позичальників [4]. У 2013 році Україна знаходилася у стані політичних та економічних потрясінь, кризових явищах в економіці України і вітчизняної банківської системи зокрема. Такі процеси мали постійний характер та тіньовий вплив на більшу частину комерційних банків України, внаслідок чого втратили значний обсяг ліквідних активів через відтоки ресурсів клієнтської бази з банківської системи [6].

Нині ринок банківського кредитування фізичних осіб має шereg нез'ясованих питань, які посідають чільне місце в період фінансової нестабільності в Україні. Показники зростання обсягів кредитування фізичних осіб перевищували збільшення фактичних доходів населення (табл. 1).

Таблиця 1
Аналіз ринку споживчого кредитування України
за період з 2008 по 2014 рр. [8]

Найменування	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
ВВП, млн. грн.	720 731	948 056	913 345	1 082 569	1 302 079	1 411 238	1 454 931
Доходи населення, % до попереднього року	132,0	135,6	105,8	123,1	115,0	114,5	105,3
Номінальна середня заробітна плата, грн.	1 351,1	1 806,4	1 906,0	2 239,0	2 633,0	3 025,0	3 265,0
Реальна середня заробітна плата, % до попереднього року	112,5	106,3	90,8	110,2	108,7	114,4	108,2
Темпи зростання споживчих кредитів, %	173,7	161,7	73,6	89,6	102,6	99,0	109,4
Частка споживчих кредитів у кредитному портфелі, %	26,7	25,0	18,8	16,3	15,5	18,0	17,1
Частка споживчих кредитів у ВВП, %	15,9	19,6	15,0	11,3	9,6	8,8	9,4

У лютому 2014 року суверенний кредитний рейтинг України було понижено, і він досяг рівня ССС із негативним прогнозом. Національний банк України запровадив низку стабілізаційних заходів для обмеження відтоку коштів клієнтів із банківської системи України та вирішення питання ліквідності українських банків, у тому числі тимчасові обмеження щодо обробки банками клієнтських платежів, зокрема встановлення мінімального строку в чотири банківські дні для здійснення купівлі іноземної валюти за дорученням юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців; тимчасові обмеження на придбання іноземної валюти на міжбанківському ринку для дострокового погашення резидентами кредитів від нерезидентів у іноземній валюті; обмеження на видачу (отримання) готівкових коштів в іноземній валюті з поточних та депозитних рахунків клієнтів через каси та банкомати банків у межах до 15 тис. грн. на добу на одного клієнта та введення обмежень щодо переказу коштів клієнтів в іноземній валюті; здійснення операцій купівлі-продажу іноземної валюти за гривні на міжбанківському валютному ринку України виключно на умовах “тод”, “том” або “спот”. Операції без фізичного постачання валюти заборонено [7].

За 11 місяців 2014 р., згідно з даними Національного банку України, рівень споживчого кредитування зазнав невеликого зменшення. За даними Національного банку України на кінець 2014 року, кредитний портфель комерційних банків складав 137,3 млрд. грн., в той час, як за досліджуваний період попереднього року він склав 137 350 млн. грн. (рис. 1).

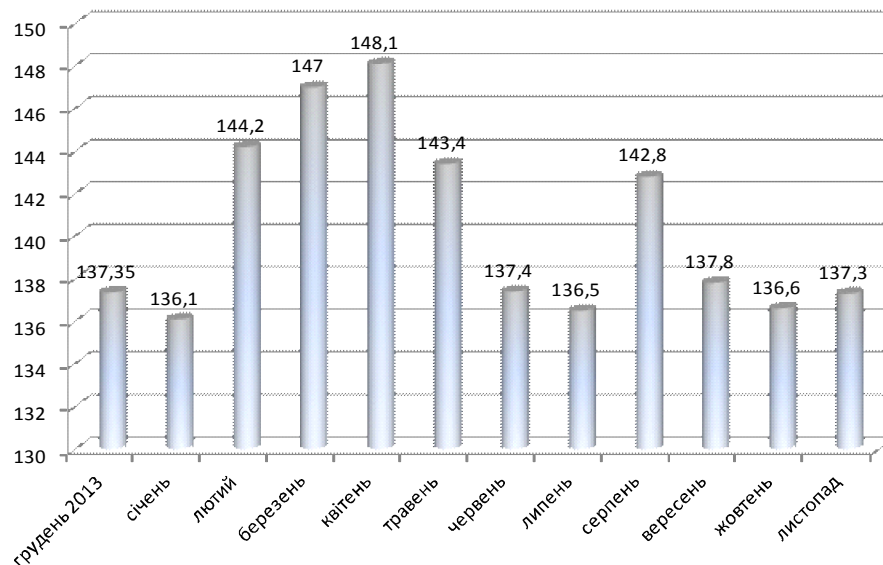

Рис. 1. Динаміка обсягу споживчого кредитування населення, млрд. грн. [8]

Середня справжня ціна готівкових кредитів без застави в 2014 році зросла. За досліджуваний період фактичні ставки готівковими кредитами без застави на середньостроковий період зросли майже на 20 відсотків від загальної суми, або на 11–12,6 пп., до більш як 70 відсотків річних. Вартість кредитів на довгостроковий період збільшилась майже в два рази — більш як 80 відсотків річних. Найменше скоротилися суми кредитів, наданих на короткостроковий термін. Найбільше скорочення зазнали суми наданих кредитів фізичним особам середньо- та довгострокового користування, — вони зменшилися в сумі більш ніж на 5 млрд. грн.

У рамках браку довгострокових фінансових ресурсів зростання кредитів без застави є найбільш привабливим для комерційних банків України. До кредитів без застави відносять кеш-кредити і банківські кредитні карти. Незважаючи на ризиковість від операцій з цими видами кредиту, комерційні банки активно розповсюджували такі кредити, так як вони є високодохідними і короткостроковими.

Незважаючи на підвищений ризик без заставних кредитів, на ринку кеш-кредитування в 2014 році з'явилися нові банки, адже за досліджуваний період фізичні особи проявляли інтерес до такого кредитного продукту, незважаючи на вищу відсоткову ставку (7–10 відсотків) та підвищення вимог при оцінці кредитоспроможності позичальника.

За 2014 рік зменшилась пропозиція кредитних програм щодо кредитування фізичних осіб. За цей досліджуваний період також зменшилась і кількість банків (більш ніж у три рази), що надавали бланкові короткострокові готівкові кредити. Виняток склали лише бланкові довгострокові позики, за якими кількість кредиторів збільшилась.

Кількість банківських програм за вказаний період зменшилась майже вдвічі, за винятком довгострокових позик (табл. 2).

Обсяги споживчих кредитів, що надаються фізичним особам-громадянам України, лімітуються за такими категоріями [9]:

- граничними розмірами;
- платоспроможністю позичальника;
- вартістю застави.

Ліквідність кредитної системи в цілому та кредитоспроможність позичальника спонукали до суттєвого зменшення обсягів кредитних осіб в 2014 році.

Ліквідність банків України зумовила часткове або повне призупинення споживчого кредитування малими комерційними банками. Кредитні продукти в 2014 році могли надавати лише фінансово стійкі банки. Кредитоспроможність позичальника вплинула на його попит, споживачі кредитних послуг стали обачливішими при отриманні банківського продукту, так як невпевненість у майбутніх доходах призведе до погіршення платоспроможності.

За експертними оцінками, у новому році допомогти сегменту зможе лише держава. Стабілізаційні процеси політичної та економічної ситуації в країні призведуть до збільшення споживчих можливостей населення, а якщо є попит — буде і пропозиція. Держава наростивши свою

присутність на ринку нерухомості, а Державний фонд, у свою чергу, виділятиме більше коштів на впровадження різних соціальних програм з частковою компенсацією вартості нерухомості.

Таблиця 2

Кількість банків за активами, що працюють на ринку споживчого кредитування, і споживчих кредитних програм в Україні

Строк кредиту	Кількість банків-кредиторів		Зміни за 2014 рік		Кількість кредитних програм		Зміни за 2014 рік	
	08.01.2014	08.01.2015	шт.	%	08.01.2014	08.01.2015	шт.	%
БЕЗЗАСТАВНІ КРЕДИТИ								
1 рік	26	17	-9	-35 %	183	97	-86	-47 %
3 роки	26	16	-10	-38 %	170	80	-90	-53 %
5 років	4	5	1	25 %	10	11	1	10 %
НЕЦІЛЬОВА ПОТЕКА								
1 рік	23	15	-8	-35 %	53	41	-12	-23 %
5 років	22	12	-10	-45 %	51	29	-22	-43 %
10 років	8	7	-1	-13 %	17	15	-2	-12 %

Особливістю сучасного розвитку споживчого кредиту є зростання обсягів використання банківських кредитних карток. Згідно з даними Незалежної асоціації українських банків, в Україні налічується 41,4 млн. власників банківських платіжних карток. Українці мають на руках понад 65 млн. карток, з яких активними (тобто такими, якими користуються хоча б раз у три місяці) є дещо більше половини — 34,821 млн. Серед карток, що лежать у наших гаманцях, тільки кожна п'ята (6,9 млн.) — кредитна [10]. Надання споживчих позик населенню підвищує їхній платоспроможний попит, життєвий рівень у цілому та прискорює реалізацію товарних запасів, послуг, сприяє створенню основних засобів [11; 12].

У той же час середньозважений обсяг позик на одну особу в Україні складає близько 200 євро, що значною мірою менше від подібних даних східноєвропейських країн — близько 800 євро в Польщі, а тим більше західноєвропейських країн — близько 7 000 євро в Німеччині та 11 000 євро в Англії [13].

Як засвідчує досвід зарубіжних країн, функції фінансового посередника з обміну даними про фінансовий стан позичальника надає кредитне бюро. Практики та науковці вважають дієвим роботу такого структурного ряду: “банк — кредитне бюро — позичальник”. Ефективність розвитку економіки неможлива без прозорості та

достовірної інформації про позичальника, що результативно впливає на зростання ВВП та продуктивність населення, що, в свою чергу, веде до збільшення ефекту від кредитування.

Розвиток кредитних бюро в тій чи іншій формі розпочали діяти у Канаді з 1919 року, нині здійснюють свою діяльність майже в усьому світі. Розвиток кредитних бюро в Україні сформовано і розпочало працювати з 2005 року.

Сьогодні на ринку фінансових послуг з'явилися нові умови пристосування угод наданих кредитів до проблем у позичальника, які виникають у період фінансової кризи.

Так, на кредитному ринку вже діють програми банківського кредитування з грейс-періодом та кредитними канікулами. Така банківська програма дозволяє надавати кредитні картки з пільговим періодом, тобто можливо не сплачувати банківські відсотки за користування кредитом, якщо тіло кредиту було погашено у визначений термін, — як правило, 30–60 календарних днів.

Для мінімізації ризику кредитування фізичних осіб необхідною є співпраця комерційних банків зі страховими компаніями за спеціальними програмами. Ігнорування банками таких програм призведе до значних фінансових втрат у кредитній системі.

Кредитно-фінансовим установам також необхідним є надання більшою увагою оцінці заставного майна, так як більшість невирішених проблемних питань, що виникає при здійсненні продажу майна, яке було в заставі, саме постає з його неправильної оцінки, що зумовлює те, що витрати на реалізацію заставного майна значною мірою не покривають отримані фінансові ресурси. Для цього необхідним є створення відділу, який би займався безпосередньо оцінкою застави, або залучення до оцінки заставного майна спеціалізованих установ.

Отже, збільшення обсягів споживчого кредитування населення на коротку перспективу очікувати не варто. Це пов'язано насамперед з тим, що для комерційних банків кредитування фізичних осіб є ризиковим спрямуванням розміщення власних кредитних фінансових ресурсів. Цей вид кредитування відновиться лише тоді, коли і банки, і населення будуть знаходитись в стійкій фінансовій стабільності, тобто прогнозувати свої фінансові можливості.

На кредитному ринку України вже діють програми банківського кредитування з грейс-періодом та кредитними канікулами. у теперішніх умовах необхідно адаптувати діючі банківські програми з підтримки позичальників у період виникнення проблем з фінансовими ресурсами, а новостворені програми акліматизувати на зменшення кредитних ризиків при видачі.

Для того, щоб збільшити суми банківських кредитів для споживачів України, необхідно продовжити роботу з мінімізації кредитного ризику, забезпечити надійність банківської та фінансової системи, створити дієву систему захисту прав споживачів фінансових послуг через врегулювання питань повноважень державних органів.

Список використаних джерел

1. Про захист прав споживачів : Закон України від 12.05.1991 р. № 1023–ХІІ, в ред. Закону від 01.12.2005 р. № 3161–ІV [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. Законодавство України. — URL : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1023-12>.
2. Мала, О. Тенденції та наслідки активізації споживчого кредитування в банківській системі України [Текст] / О. Мала // Держава та регіони. Серія “Економіка та підприємництво”. — 2007. — № 3. — С. 309–312.
3. Захаров, А. “Перегрев” рынка потребительского кредитования [Электронный ресурс] / Алексей Захаров [18.12.2012 00:09] / Финик. Экономика и финансы для всех. — URL : <http://finik.me/post/79/>.
4. Немкович, М. Триумфальна хода кредитів готівкою: огляд ринку споживчого кредитування за 2012 рік [Електронний ресурс] / Микола Немкович [22/01/2013] / Простобанк Консалтинг. — URL : http://ua.prostobank.ua/spozhivchi_kreditiv_statti/triumfalna_hoda_kreditiv_gotivkoju_oglyad_rinku_spozhivchogo_kredituvannya_za_2012_rik.
5. Запрет на валютное кредитование: банки остались в проигрыше [2011-07-13 17:47] [Электронный ресурс] / Политические известия в Украине. — URL : <http://izvestia.kiev.ua/article/9732>.
6. Матычак, Т. Штрафов за кредиты стало меньше, а выселить должников будет сложнее [Электронный ресурс] / Татьяна Матычак [23 ноября 2011, 10:42] / СЕГОДНЯ. — URL : <http://www.segodnya.ua/economics/finance/shtrafov-za-kredity-ctalo-menshe-a-vycelit-dolzhnikov-budet-clozhnee.html>.
7. Про введення додаткових механізмів для стабілізації грошово-кредитного та валютного ринків України : постанова Правління Національного банку України від 29.08.2014 р. № 540 [Електронний ресурс] / Національний банк України. — URL : <http://www.bank.gov.ua/doccatalog/document?id=9987297>.
8. Кредити, надані депозитними корпораціями (крім Національного банку України), січень 2015 [Електронний ресурс] / Національний банк України. — URL : http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/category?cat_id=57897.
9. Про банки і банківську діяльність : Закон України від 07.12.2000 р. № 2121–ІІІ [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. Законодавство України. — URL : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2121-14>.
10. Петриченко, Ю. Количество банков, выдающих потребкредиты без справки о доходах, выросло более чем в полтора раза / Юлия Петриченко [08.12.14] [Электронный ресурс] / Простобанк Консалтинг. — URL : www.prostobank.ua/potrebiteleskie_kredity/novosti/kolichestvo_bankov_vydavuschih_potrebkredity_bez_spravki_o_dohodah_vyroslo_bolee_chem_v_poltora_raza.
11. Кириченко, О. Управління ризиками у сфері банківського споживчого кредитування [Текст] / О. Кириченко, Л. Патерікіна // Банківська справа. — 2008. — № 6. — С. 15–27.
12. Добрик, Л. Актуальні аспекти споживчого кредитування в Україні / Л. Добрик, А. Кононов, С. Гагіна // Ефективна економіка. — 2013. — № 2 [Електронний ресурс] / Журнал “Ефективна економіка”. — URL : <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=1796>.

13. *Гриньков, Д.* Опасные сети [Текст] / Д. Гриньков // Бизнес. — 2007. — № 31. — С. 48–51.

*Рекомендовано до друку кафедрою фінансів і кредиту
Уманського національного університету садівництва
(протокол № 1 від 31 серпня 2015 року)*

Надійшла до редакції 15.09.2015

Власюк С. А., Бондаренко Н. В. Современное состояние и основные тенденции развития потребительского кредитования в Украине

Рассмотрены состояние и проблемы функционирования рынка потребительского кредитования, проанализированы объемы предоставленных кредитов, обоснованно факторы, тормозящие данный процесс. Предложены теоретические и практические подходы по увеличению объемов потребительского кредитования в Украине. При исследовании установлено, что за анализируемый период правительство Украины осуществило ряд мер по стабилизации экономики и финансов и уменьшение политической и социальной напряженности. На основе мирового опыта установлено, что функции посредника по обмену информацией о платежеспособности берет на себя кредитное бюро. Доказано, что на кредитном рынке уже появились программы кредитования с грейс-периодом и кредитными каникулами. Предложено для увеличения объемов потребительского кредитования в Украине продолжать работу по минимизации кредитного риска, обеспечить надежность банковской и финансовой системы, создать действенную систему защиты прав потребителей финансовых услуг через урегулирование вопросов полномочий государственных органов.

Ключевые слова: кредит, потребительский кредит, риски, кредитный рейтинг, кэш-кредит.

Vlasiuk, S. A.; Bondarenko, N. V. Current Status and Major Trends in Consumer Lending in Ukraine

The state and problems of the consumer credit market, the volume of loans is analyzed, factors that inhibit this process are grounded. The theoretical and practical approaches to increasing consumer crediting in Ukraine have been proposed. The study found that for the period the government of Ukraine has taken a number of measures to stabilize the economy and finances and reduce political and social tensions. Based on international experience it was found that a mediator to exchange information on the solvency assumes the credit bureau. It is proved that the credit market has emerged lending program with Grace period and vacation credit. It is proposed to increase consumer lending in Ukraine continue to work to minimize credit risk; ensure the reliability of the banking and financial system; create an effective system of consumer protection through the regulation of financial services on powers of state bodies.

Keywords: credit, consumer credit risk, credit rating, cash loan.

